

Ertem, M. N., Saliev M. (2025). Kırgız Türkçesinde istek kategorisi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 435-442.

KIRGIZ TÜRKÇESİNDE İSTEK KATEGORİSİ

Merve Nur ERTEM*
Meder SALİEV**

Öz: Bu çalışmanın amacı Kırgız Türkçesindeki istek kiplerini tespit etmek ve bu kipleri incelemektir. İstek kipi, henüz gerçekleşmemiş eylemin istek, dilek, rica, öneri ya da emir yoluyla ifade eden bir tasarlama kipi türüdür. Çalışmamızın kapsamını Kuzeybatı Kıpçak Türkçesinde yer alan Kırgız Türkçesinin istek kipleri oluşturmaktadır. İstek kiplerinin morfolojik biçimleri, anlamsal işlevleri ve kullanım bağlamları incelenmiş ve örneklendirilmiştir. Kırgız Türkçesi grameri üzerine Türkiye’de ve Kırgızistan’da kaleme alınan eserler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde birtakım farklılıklar ve eksiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Bu husus çalışmamızın konusunu belirlemiştir. Ayrıca Türkiye’de hazırlanan gramer kitaplarında yer almayan bir istek kipi yapısı tespit edilerek bu yapının morfolojik özellikleri ortaya konmuştur. Çalışmada istek kipinin tarihsel gelişimine ve aynı grupta yer alan diğer lehçelerdeki durumuna da yer verilmiştir. Bu kapsamda, elde edilen veriler hem teorik hem de uygulamalı dilbilim açısından önem arz etmektedir. Çalışmanın sonuçları, Kırgız Türkçesinde istek kipinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamakla kalmayıp, Türk dilleri arasındaki karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına da ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkçesi, tasarlama kipleri, istek kipi.

OPTATIVE CATEGORY IN KYRGYZ TURKISH

Abstract: The aim of this study is to identify and examine the optative moods in Kyrgyz Turkish. Optative mood is a type of mood that expresses an action that has not yet occurred by way of request, wish, request, suggestion or command. The scope of our study consists of optative moods in Kyrgyz Turkish in Northwestern Kipchak Turkish. Morphological forms, meaningless durability and usage connections of optative moods have been examined and exemplified. Grammar on Kyrgyz Turkish grammar written in Turkey and Kyrgyzstan have been comparatively observed in terms of diversities and deficiencies. This issue has determined the subject of our study. In addition, an optative mood structure that does not find a place in grammar books arranged in Turkey has been determined and the morphological features in these sections have been revealed. The study also includes the historical development of the optative mood and its situation in other dialects in the same group. In this context, the obtained data hold significance both theoretically and in applied linguistics. The results of the study not only contribute to a better understanding of the desiderative mood in Kyrgyz Turkish but also shed light on comparative linguistic studies among Turkic languages.

Keywords: Kyrgyz Turkish, accusative moods, optative mood.

* Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, mervenertem@ohu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2623-9602

** Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, medersaliev1985@gmail.com

ORCID ID:0000-0001-5800-570X

Tasarlama kipleri; dileme, isteme, uyarı ve dilek kipleri olarak farklı terimlerle ifade edilir. Bu kipler fiilin olumlu veya olumsuz biçimde gerçekleşmesini doğrudan bildiren yapılar değildir. Daha ziyade fiilin gerçekleşmesini dilek, emir, şart ya da gereklilik ile yansıtır. Tasarlama kiplerinde bildirme kiplerinde görülen doğrudan haber verme, gözleme dayalı oluş ya da kılış bulunmaz. Gerçekliğe dayalı bir bildirimin değil; zihinsel bir yönelimin veya kurgunun dilsel göstergeleridir. Eylemin henüz gerçekleşmemiş olduğu fakat düşünce, istek ya da koşul çerçevesinde gerçekleşmesinin beklendiği ya da talep edildiği anlamı ön plandadır. Fiilin gerçekleşme biçimi değil; gerçekleşme yönelimi veya niyeti ifade eder (Korkmaz, 2009, s. 647).

Tasarlama kipleri Kırgız Türkçesinde “*ıñgay kategoriyası*” olarak adlandırılır. Emir kipi “*buyruk-kaaloo ıñgay*”; şart kipi “*şarttuu ıñgay*”; istek kipi “*kaalo-tilek ıñgay*”, “*niyet ıñgay*”; gereklilik kipi “*bayandagıç ıñgay*” olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye’de hazırlanan gramer kitaplarında Kırgız Türkçesinin istek kipi tek başlık altında ele alınır ve üç tipinin olduğu belirtilir. Kırgızistan’da hazırlanmış gramer kitaplarında ise *kaalo* ve *niyet* olmak üzere iki başlık altında incelenir fakat dört tip istek kipi vardır. Bunlardan *kaalo ıñgay* konuşurun başkalarından istediği şeyi belirtmede; *niyet ıñgay* ise konuşurun eylemin gerçekleşmesiyle ilgili niyetini belirtmede kullanılır (Azırkı Kırgız Tili, 2009, s. 421, 425).

Türkiye Türkçesinde birinci şahıs tekil ve çoğul çekimlerinde *-(y)-AyIm*, *-(y)AlIm*; ikinci ve üçüncü tekil ve çoğul çekimleri ise *-A* ekiyle oluşan istek kipi *Gramer Terimleri Sözlüğü*’nde “fiile istek, niyet, arzu kavramlarını veren tasarlama kipi” olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 648, 650; Korkmaz, 1992, s. 90). İstek kipinin bu şeklinin Eski Türkçeden günümüz Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesine kadar geldiği bilinmektedir. Eski Türkçede ve tarihi Türk lehçelerinde istek kipinin kullanımı örnekleriyle beraber bir tablo yardımıyla verilmiştir:

Dönem	Kullanılan Ekler	Örnek
Orhon Türkçesi	Birinci teklik <i>-(A)yIn</i> İkinci Teklik <i>-(A)lIm</i> (Tekin, 2022, s. 165).	yorıyn “ <i>yürüyeyim</i> ” kabışalım “ <i>kavuşalım</i> ”
Eski Uygur Türkçesi	<i>-AyIn</i> , <i>-yIn</i> , <i>-Allñ</i> , <i>-Allm</i> (Eraslan, 2012, s. 346).	köreyin “ <i>göreyim</i> ”, barayın “ <i>gideyim</i> ”, sözleyin “ <i>konusayım</i> ”
Karahanlı Türkçesi	<i>-AyIn</i> , <i>-yIn</i> , <i>-Ay</i> , <i>-(A)yI</i> , <i>-yI</i> , <i>-eyim</i> (Hacıeminoğlu, 2008, s. 190).	barayın “ <i>gideyim</i> ”, baray, barayı. köreyim “ <i>göreyim</i> ”, körey, köreyi, köreyim.
Harezmi-Kıpçak Türkçesi	<i>-A</i> (Güner, 2020, s. 258).	tutam “ <i>tutayım</i> ”, oltura “ <i>oturalım</i> ”.
Çağatay Türkçesi	Birinci teklik: <i>-(A)y</i> , <i>-(A)yIn</i> , <i>-(A)yIm</i> . Birinci çokluk: <i>-(A)li</i> , <i>-(A)llñ</i> , <i>-(A)lIm</i> (Eckmann, 2013, s. 124).	baray “ <i>gidelim</i> ”, barayın, barayım, baralı, baralıñ, baralım. içey “ <i>içelim</i> ”, içeyin, içeyim, içeli, içeliñ, içelim vs.

Tablo 1. Eski Türkçe ve Tarihi Türk Lehçelerinde İstek Kipi

Tablodan da anlaşıldığı üzere istek kipi konusu üzerine Kırgız Türkçesine en yakın lehçenin Karakalpak Türkçesi olduğu düşünülmektedir. Karakalpak Türkçesindeki üç istek kipi de Kırgız Türkçesi üzerine yazılmış gramer kitaplarında yer almaktadır.

Türkçede istek kipinin eski çağlardan günümüze fonksiyonları başlıca şunlardır: dilek-istek; emir; istek, dua, yalvarma, tavsiye ve emir ile gereklilik; temenni; tavsiye; tercih; amaç; izin; yönlendirme şeklinde sıralanabilir (Gülsevin, 2014, s. 39).

1. Kırgız Türkçesinde Birinci Tip İstek Kipi

Başdaş ve Kutlu, birinci tip istek kipinin şahıslara göre değişkenlik gösterdiğini belirtmiştir. Kırgız Türkçesinde birinci tip istek kipi teklik birinci şahısta *-AyIn/-OyUn*; birinci çokluk şahısta *-AlI(k)/-A(y)II(k)*, *-yII(k)/-OlU(k)* (Başdaş ve Kutlu, 2016, s. 95).

Azırkı Kırgız Adabiy Tili ve Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası adlı gramer kitaplarında da *-ayın/yın*, *-alı/-aylı(k)* şeklinde verilmiştir. Olumsuz fiil kökünden sonra olumsuzluk eki *-BA/-BO* eklerinin gelmesiyle oluşur (2009, s. 421; 1980, s. 376).

Eski Türkçeden günümüze kadar kullanılan bir istek kipi olup sadece birinci tekil ve çoğul şahıslarda çekimlenir. İkinci ve üçüncü şahıslarda verilen ekler emir bildirdiği için bazı kaynaklarda emir-istek kipi olarak gösterilmektedir.

Birinci tip istek kipi alan fiiller konuşanın yapacağı iş hakkındaki seçimi ve bu seçimi gerçekleştirmek için olan isteğini ve ricasını bildirir. Ayrıca bağlama göre şart, amaç, sebep, rica, niyet bildirir (Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası, 1980, s. 376-378).

Örnekler:

Maga beriñiz, ıgarbagan emeni köröyün. “*Bana verin, çıkarmadığını göreyim.*”

Sizge işenip talaada kalıp cürböyün. “*Size güvenip sokakta kalmayayım.*”

2. Kırgız Türkçesinde İkinci Tip İstek Kipi

Kasapoğlu, ikinci tip istek kipinin *fiil+ -GI/-GU + iyelik eki+ kelet/keldi/bar/cok* şeklinde çekimlendiğini ve istek ifadesi taşıyan asıl unsurun *kel-* fiili olduğunu belirtmiştir. Olumsuz çekimi ise *cok* kelimesinin yanı sıra *kel-* fiiline *be-* olumsuzluk ekinin gelmesiyle yapılır (2017, s. 240-241).

Bu istek bildirimi doğrudan kipleme yoluyla değil dolaylı ve birleşik yapılarla sağlanmaktadır. *Kelet*, basit şimdiki zamanı ifade eden bir yapıdır: *bilgim kelet* “bilmek istiyorum”. *Keldi*, yakın geçmişte oluşmuş istek ya da şimdiye kadar meydana gelmiş niyeti ifade etmede kullanılır: *körgüm keldi* “göresim geldi”. *Bar*, hazır bulunma durumunu ifade eder ve kullanımı diğerlerine göre sınırlıdır: *uktagısı bar* “uyumak istiyor”. *Cok* ise isteğin olmadığını ifade etmede kullanılır: *kitep oquugusu cok eken* “kitap okuyası yokmuş”.

Başdaş ve Kutlu, ikinci tip istek kipinin sıfat-fiil eki olan *-GI/-GU* eklerine *kel-* fiilinin gelmesiyle oluştuğunu ve Türkiye Türkçesindeki karşılığının *-mAk iste-*, *-AcAğI gel-*, *-AsI var/gel* olduğunu belirtmiştir (2016, s. 96).

Azırkı Kırgız Adabiy Tili ve Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası’nda *-gı + iyelik eki + kelet, keldi bar, cok* şeklinde oluştuğu ifade edilmiştir (2009, s. 422; 1980, s. 376).

Örnekler:

Menin es aluuga ketkim kelet “*Ben tatile gitmek istiyorum.*”

Sizdin cañı kiyim satıp algıñız keldi. “*Siz yeni kıyafet almak istediniz.*”

Menin bugün okugum kelbeyt/cok. “*Ben bugün ders çalışmak istemiyorum.*”

3. Kırgız Türkçesinde Üçüncü Tip İstek Kipi

Ek dudak uyumuna göre sedalı ünsüzlerden sonra *-gay/-gey*, *-goy/göy + ele*; sedasız ünsüzlerden sonra *-kay/-key*, *-koy/-köy + ele* şeklinde kullanılmaktadır. İyelik kökenli şahıs

ekiyle çekimlenir (Kasapoğlu, 2017, s. 238-239). Eski Türkçede *-gAy* eki gelecek zamanı ifade eden ektir (Gabain, 2007, s. 81). Ancak Eckmann, Çağatay Türkçesinde gelecek zaman ekinin yanı sıra istek de bildirdiğini ifade etmiştir (2013, s. 128). Yukarıda verilen istek kipinde yer alan *ele* sözcüğü ise anlam pekiştiricisi işlevinde kullanılmaktadır.

Azırkı Kırgız Adabiy Tili ve *Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası*'nda *-gay + ele + iyelik eki* şeklindedir. Ek, gelecek zaman anlamı katar. Geçmişte gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesi istenen dilek, pişmanlık veya temenni bildirir ve olumsuz fiil kökünden sonra olumsuzluk eki *-BA/-BO* eklerinin gelmesiyle oluşturulur (2009, s. 422; 1980, s. 376):

1.	Tekil Şahıs	algay elem “ <i>alsam</i> ”
2.	Tekil Şahıs	algay eleñ nezaket şekli: algay eleñiz “ <i>alsanız</i> ”
3.	Tekil Şahıs	algay ele “ <i>alsa</i> ”
1.	Çoğul Şahıs	algay elek “ <i>alsak</i> ”
2.	Çoğul Şahıs	algay eleñer/eleñizder “ <i>alsanız</i> ”
1.	Çoğul Şahıs	algay ele “ <i>alsalar</i> ”

Örnekler:

Kızım bıylıl universitetke ötköy ele. “Kızım bu yıl üniversiteye gitse”

Biz şaarga barbagay elek. “Biz şehre gitmesek”

4. Kırgız Türkçesinde Dördüncü Tip İstek Kipi

Kasapoğlu, *-mAk(çI)/-mOk(çU)* eklerini üçüncü tip istek kipi olduğunu ve olumsuzunun *emes* kelimesiyle yapıldığını ifade etmiştir. İstek kipinin bu biçimi, eylemin gerçekleşip gerçekleşmemesiyle ilgili öznenin amacını ve niyetini belirtir; genellikle yakın gelecekte gerçekleştirilmesi planlanan eylemleri ifade etmekte kullanılır (2017, s. 242-243).

Başdaş ve Kutlu, mastar eki olan *-mAk* ekine isimden isim yapım eki olan *+çI*'nın gelmesiyle oluşmuş bir istek kipi olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye Türkçesine *-mAk iste-*, *-mAyA niyetlen-* olarak aktarılan ek, zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir ve ekin olumsuz şekli *emes* ile yapılır (2016, s. 97).

-çI/-çU eki Kasapoğlu'na göre adet geçmiş zaman eki ile aynıyken Başdaş ve Kutlu'ya göre bu ek isimden isim yapım ekidir. Ancak *Divanu Lugati't-Türk*'te *çU*, “emrin ve olumsuzluğun sonuna gelen pekiştirme enklitiği, mutlaka, asla” şeklinde edat olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Ercilasun, Akkoyunlu, 2018, s. 629). Kırgız Türkçesinde emir kipi, şart kipi, isim, zamirlerden sonra ve isteğin derecesini kuvvetlendirmek için kullanılır (Saliev, 2024, s. 41-42).

Kırgız Cumhuriyetinin Milli İlimler Akademisi Ç. Aytmatov Dil ve Edebiyat Enstitüsü tarafından hazırlanmış olan *Azırkı Kırgız Adabiy Tili* adlı gramer kitabında *kaaloo iñgay* başlığında incelenmiş ve yukarıda verilmiş olan üç tip istek kipinden bahsedilmiştir. Yine aynı eserde *niyet iñgay* başlığı altında *-mAk*, *-mAkçI* eklerinin *ele*, *eken*, *bol-* yardımcı fiilleri ile kullanıldığı belirtilmiştir. Bu şekil cümleye varsayım/tahmin (tabaloo), doğrulama/onaylama (ırastoo), şüphe (kümön), karşıtlık (karama-karşı), kendi kendine soru (özünö özü suroo koyuu) gibi anlamlar katmaktadır. Ekin olumsuz şekli *emes* yardımcı fiilinin gelmesiyle yapılır (Azırkı Kırgız Adabiy Tili, 2009, s. 421-427):

1. Tekil Şahıs almak(çı)mın
2. Tekil Şahıs almak(çı)sıñ/almak(çı)sıñız
3. Tekil Şahıs almak(çı)
1. Çoğul Şahıs almak(çı)bız
2. Çoğul Şahıs almak(çı)sıñar/almak(çı)sızdar
3. Çoğul Şahıs almak(çı)

Kırgız Türkçesine ait Türkiye’de yazılmış gramer kitaplarında yer verilmeyen bir istek kipi tespit edilmiştir. *-mAk(çI)*, *-mOk(çU)* eklerine şekil açısından benzerlik gösterir. Fakat yukarıda bahsedilen ekin olumsuzu sadece “*emes*” ile yapılır. Üsönaliyev ve Üsönaliyeva tarafından hazırlanan gramer kitabında *-mAk/-mOk*, *-mAkçI/-mOkçU* + *ele*, *eken*, *tursun*, *turgay*, *bol*, *bele*, *bar* şeklinde olumlu; *-mAk/-mOk*, *-mAkçI/-mOkçU* + *emes*, *cok* şeklinde olumsuz olduğu belirtilmiştir (2018, s. 220). Ekin *-mAk/-mOk* + *bar* ve *-mAk/-mOk* + *cok* olumlu ve olumsuz şekline Türkiye’de Kırgız Türkçesi üzerine hazırlanmış gramer kitaplarında rastlanmamaktadır. Bu şekil, Kırgız Türkçesinde daha çok destan metinlerinde geçmekle birlikte diğer şekilleri gibi şahıslar üzerine çekimlenmemektedir.

Dinar, Türkçede *-mAk var-dı/mış* yapısını detaylıca incelemiş ve bu yapının fonksiyonlarını detaylandırmıştır. Çalışmadan çıkan sonuca göre ek, cümleye olasılık, gereklilik ve istek anlamlarını katmaktadır. Kırgız Türkçesinde de gerçekleşme ihtimali olmayan ama gerçekleşmesinin istendiği olaylarda ya da gerçekleşme ihtimali olan fakat gerçekleşmesinin istenmediği durumlarda kullanıldığını ifade etmek mümkündür (2023, s. 23).

Örnekler:

kayıp gelmek *cok “dönüp gelmek yok”*

içip kiyip cemek *cok “içip giyip yemek yok”*

ton kiymek *cok “don giymek yok”*

hatun bala süymök *cok “kız çocuğu sevmek yok”* (Ertem, 2024, s. 141).

Sonuç

Bu çalışmada, Kırgız Türkçesinde kullanılan istek kipleri kapsamlı biçimde incelenmiş, bu kiplerin morfolojik biçimleri, anlamsal işlevleri ve kullanıldıkları bağlamlar ele alınmıştır. Kırgız Türkçesi üzerine Türkiye’de ve Kırgızistan’da kaleme alınan gramer kitapları karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde, istek kategorisine ilişkin eklerde ve tanımlamalarda bazı farklılıkların ve eksikliklerin bulunduğu gözlemlenmiştir. Bu gözlem, çalışmanın temel hareket noktasını oluşturmuş; özellikle Türkiye’deki gramer kaynaklarında yer verilmeyen, Kırgız Türkçesine özgü bir istek kipi yapısı tespit edilerek bu yapının morfolojik ve işlevsel özellikleri ortaya konmuştur.

Çalışmada istek kipi, yalnızca biçimsel açıdan değil; tarihî Türk lehçeleriyle olan ilişkisi ve Kuzeybatı (Kıpçak) Türk lehçeleriyle karşılaştırmalı biçimde de ele alınmıştır. Bu sayede, Kırgız Türkçesindeki istek kiplerinin tarihsel sürekliliği ve çağdaş Türk lehçeleriyle olan benzerlik ve ayrışmaları belirlenmiştir. Ayrıca, istek kiplerinin yalnızca dilbilgisel bir unsur olmaktan öte, konuşucunun niyeti, tutumu ve söylemdeki hedefiyle de doğrudan ilişkili olduğu görülmüş; bu bağlamda kipin işlevleri de değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Kırgız Türkçesi istek kategorisinin zengin ve katmanlı bir yapıya sahip olduğu; yalnızca geleneksel gramer tasnifleriyle değil, aynı zamanda çağdaş dilbilimsel yaklaşımlarla da ele alınması gerektiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda çalışma, hem Kırgız Türkçesi gramerine katkı sunmakta hem de Türk lehçelerinde kip kategorilerinin yeniden değerlendirilmesine yönelik bir zemin oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Azırkı Kırgız Adabiy Tili* (2009). Kırgız Respublikasının uluttuk ilimler akademiyası Ç. Aytmatov atındağı til cana adabiyat institutu. Avrasya Press.
- Bekturov, Ş. K., Bekturova A. Ş. (1998). *Qazaq tili*. Edilet JKM.
- Biner, İ. (2014). *Başkurt dili grameri*. İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü Yayınları.
- Eckmann, J. (2013). *Çağatayca el kitabı* (Çev. Günay Karaağaç). Kesit Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z. (2018). *Divanu Lugati’t-Türk*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ergönenç, D. (2019). *Nogay Türkçesi grameri (ses ve şekil bilgisi)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ertem, M. N. (2024). *Moldo Niyaz'ın eseri örneğinde geçiş dönemi Kırgız Türkçesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Dinar, T. (2023). “{-mAk} vardı ve {-mAk} varmış yapılarının kiplik anlamları üzerine”. *Gazi Türkiyat*, 32: 13-24.
- Gabain, A. M. (2007). *Eski Türkçenin grameri* (Çev. Mehmet Akalın). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2014). Eski Türkiye Türkçesinde "İstek kipi" üzerine. *İlmi Araştırmalar*(13), 35-50.
- Güner, G. (2020). *Kıpçak Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kırgız Adabiy Tilinin Grammatikası*. (1980). Kırgız İlimder Akademiyası Til Cana Adabiyat İnstitutu. İlim Basması.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Saliev, M. (2024). Divānū Lugat'it-Türk'te geçen bazı ses ve şekil özelliklerinin Kırgız Türkçesindeki Yeri. *Yazılışının 950. Yılında Uluslararası Dîvānu Lugātî 't-Türk ve Türk Dünyası Sempozyumu*. s. 35-44.
- Şahan Güney, F. (2015). *Tatarca referans grameri*. Kriter Yayınevi.
- Tekin, T. (2022). *Orhon Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uygur, C. V. (2018). *Karakalpak Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üsönaliyev C., Üsönaliyeva G. (2018). *Kırgız Tili*. Kırgızistan Eğitim Öğretim Bakanlığı

Extended Summary

The aim of this study is to identify, classify, and analyze the optative moods in Kyrgyz Turkish in terms of their morphological structures, semantic functions, and syntactic distributions. Optative mood, as one of the subcategories of modal expressions, refers to unactualized actions conveyed through desire, wish, request, suggestion, or command. The study is grounded in the framework of Northwestern Kipchak Turkic languages, focusing specifically on the unique usage and formation of optative constructions in Kyrgyz Turkish.

In traditional grammatical approaches, optative moods in Turkish are generally seen as a continuation of historical forms that date back to Old Turkic. This study builds upon that foundation by tracing the historical development of optative markers from the Orkhon Inscriptions, Old Uighur, and Chagatai Turkish through to modern Kyrgyz Turkish. A historical comparison table has been presented in the study to show how specific markers have evolved, disappeared, or transformed in meaning over time.

Four major types of optative moods have been identified in Kyrgyz Turkish:

1. **The First Type** involves suffixes such as *-ayın/-yın* and *-alı/-aylı(k)* used for first person singular and plural, indicating a direct desire or intention of the speaker. These forms do not appear in second or third person, as the related forms in those persons tend to express imperatives rather than optatives. This type is a direct descendant of Old Turkic optative forms and is limited in usage to personal actions of the speaker.

2. **The Second Type** is a periphrastic construction involving the suffix *-GI/-GU* (attached to the verb stem) followed by the auxiliary verb *kel-* (to come), forming phrases like *barğım kelet* ("I want to go"). This construction may also appear with auxiliary verbs such as *keldi* (past), *bar* (available), or *cok* (absent/negation), thereby expressing nuances of time and modality. It closely corresponds to Turkish structures like *-mAk iste-* or *-AsI var*, and highlights the speaker's internal motivations or desires.

3. **The Third Type** employs suffixes like *-gay/-gey*, *-kay/-key*, *-goy/-köy*, combined with the particle *ele*, which acts as an intensifier or emphatic particle. These forms carry a future-oriented desire, often shaded with feelings of regret, uncertainty, or conditionality. Morphologically, this type is derived from the Old Turkic future suffix *-gAy*, which later gained a modal sense. Examples such as *algay elem* ("I wish I would take it") reflect a mix of supposition and intention.

4. **The Fourth Type** is built using nominalized infinitives marked by *-mAk(çı)* or *-mOk(çu)*, which are followed by particles like *ele*, *eken*, *bol*, *cok*, or *emes*. These complex structures allow for fine-grained expression of assumed intention, negated desire, doubt, and contrast. The negative counterpart is typically constructed with *emes* or *cok*. This form is often not found in grammar books written in Turkey, which makes its documentation in this study a significant contribution to the field.

The study makes a comparative analysis between Kyrgyz grammar works published in Kyrgyzstan and those produced in Turkey. The findings reveal inconsistencies and gaps, particularly in the classification and labeling of optative moods. While Turkish grammar books generally treat the optative as a singular category, Kyrgyz grammar distinguishes between *kaaloo* (wish) and *niyet* (intention), each encompassing several subtypes. Notably, the *niyet iñgay* is a structure identified and analyzed in this study, but is often omitted from Turkish academic resources.

In addition to internal analysis, the study also compares the optative forms of Kyrgyz Turkish with those of other Northwestern Kipchak Turkic dialects such as Kazakh, Nogai, Karakalpak, Tatar, and Bashkir. These comparisons reveal close parallels with Karakalpak Turkish, which exhibits similar modal layering and multiple optative forms. The syntactic constructions in Karakalpak, especially those involving *-maqşı*, *-ğay*, and *-maq + bar/keldi*, align closely with those observed in Kyrgyz Turkish.

From a theoretical standpoint, this research contributes to the broader understanding of modality in Turkic languages. Optative moods, rather than being simple markers of desire, are shown to encode complex speaker attitudes, inferential reasoning, politeness strategies, and discourse-level intentions. Their interaction with negation, tense, and aspect further reflects a dynamic modal system that evolves across dialects and time periods.

The study also emphasizes that optative moods in Kyrgyz Turkish cannot be fully explained through surface morphology alone. They require an understanding of deeper semantic and pragmatic structures, including discourse context, speaker intention, and cultural conventions. By integrating historical linguistics with contemporary morphosyntactic analysis, the study provides a holistic perspective on the optative category.

In conclusion, the optative system in Kyrgyz Turkish is revealed to be more diverse and layered than previously described in standard grammar references. The documentation of four distinct optative types, especially those absent from Turkish-based resources, fills an important gap in the field of Turkic linguistics. This study not only enhances the descriptive grammar of Kyrgyz Turkish but also invites a re-evaluation of mood categorization in Turkic languages more generally. It underscores the importance of cross-dialectal comparison and the need for updated grammatical frameworks that reflect the complexity and richness of Turkic modal systems.

